

Recensió

Pietro COLLETTA, *Storia, cultura e propaganda nel Regno di Sicilia nella prima metà del XIV secolo: la Cronica Sicilie*, “Istituto Storico Italiano per il Medio Evo”, Fonti per la storia dell’Italia medievale, Subsidia 11, Roma 2011.

La història medieval de Sicília encara guarda molt de material escripturari per a ésser investigat, que darrerament els seus estudiosos especialitzats van publicant amb molt de rigor. Entre els documents preuats i més esperats, no n’hi deu haver cap altre que ho sigui tant com la *Cronica Sicilie*, d’autor anònim, denominada diversament al llarg dels temps, com *Chronicon Siciliae*, *Cronicon Siculum* i en català *Crònica de Sicília* (de Guillem Nicolau, s. XIV; li manquen els capítols 123-125, corresponents als anys 1347-1348). La cronologia de la *Cronica Sicilie* abraça textualment “ab anno circiter DCCCXX, usque ad MCCCXLIII”, que en la pràctica comprendria des del 827 i s’allargaria fins al 1347 amb un esment encara de la pesta de 1348.

El projecte del Dr. Pietro Colletta comprendrà dos volums, el primer dels quals és aquest que ja avui ha sortit a la llum pública, mentre que el segon oferirà l’edició crítica llatina del text de la pròpiament *Cronica Sicilie*, que va motivar tota la recerca. La *Cronica Sicilie* va tenir edicions diverses des de 1717, però sempre mancades d’alguna part del text i faltes de rigor paleogràfic, tot i que la del canonge sicilià Rosario Gregorio, un membre il·lustre de l’Il·luminisme sicilià, perdurà fins als darrers anys malgrat la seva incompleció textual. Encara cal afegir-hi la manca d’un estudi específic que indagüés la formació del desconegut autor, la datació i les circumstàncies de la redacció, la seva composició, etc., algunes de les quals romanen encara sense resposta. No hi ha dubte que el panorama que dibuixa aquest *status quaestionis* demanava una rigorosa edició crítica del text llatí segons les normatives de la codicologia, de la paleografia i de l’ecdòtica hodiernes, i ensem fer-hi l’estudi dels continguts i de les fonts exigides per la categoria historiogràfica, previ a l’edició del text de la crònica: és l’obra que avui podem presentar, mentre que l’edició crítica del text llatí veurà pròximament la llum en els nous *Rerum Italicarum Scriptores*. Per altra banda, faig notar que aquesta investigació ha estat duta a terme en el Departament de Storia Medievale dell’Università di Palermo, sota la tutoria del Prof. Salvatore Fodale.

1. *La genesi della cronaca: fra città e corona* (pàg. 15). El Dr. Colletta inicia la seva investigació observant els diversos matisos que un escrit històric pot presentar quant a la seva finalitat o finalitats, i, en aquest cas, crida l’atenció una certa intencionalitat propagandística –si bé no s’hi esmenta el destinatari–, actitud, per altra banda, difícil de superar en qualsevol historiador. Amb tot, l’estudiós planteja aquest fet historiogràfic simplement com a punt d’arribada de la seva investigació, i fa un repàs exhaustiu d’altres textos sotmesos al seu peatge historiogràfic. El Dr. Colletta defensa la qualitat de la *Cronica Sicilie* (1.2. *Autore e committente*, 28), coneguda també com a ‘Anonimo palermitano’, la qual cosa li permet d’esbrinar encara un possible autor i la possibilitat de fer paral·lismes, si bé ha de concloure amb hipòtesi fonamentada “che la Corona e l’ambiente di corte possano avere esercitato un’influenza decisiva sulla genesi della *Cronica Sicilie*... Solo la cronaca dell’Anonimo, diversamente dalle altre coeve, propone una ricostruzione della storia

della Sicilia che... aspira a presentarsi come completa... Dietro questo disegno, troppo ambizioso per la possibilità dell'Anonimo, non è affatto inverosimile che si debba intravedere una richiesta della Corona siciliana che, direttamente o indirettamente, potrebbe avere commissionato un'opera di storia ufficiale, cioè in altre parole, un'opera di propaganda con le caratteristiche della *Cronica Sicilie* (pàg. 39-40).

Per altra banda, l'estudiós sicilià proposa uns possibles i suposats destinataris de la crònica (1.3. *Pubblico*), per acabar fent unes precisions molt ajustades sobre la datació i les fases de la redacció de la *Cronica Sicilie*, analitzant els manuscrits P^{Palerm}N^{Nàpols}V^{Vaticana}B^{Barcelona} i el manuscrit perdut sobre el qual es basa l'edició de Martène-Durand, que el porten a les conclusions següents: “tra la fine del 1338 e l'inizio dell'anno successivo l'Anonimo portò a termine una prima redazione della cronaca in 105 capitoli”, mentre que la presència en l'obra d'alguns documents, que concerneixen la trobada de 1328 entre Lluís de Baviera i Joan XXII, que el rei de Sicília Frederic III no havia volgut fer públics, indueix a creure que “l'Anonimo non possa avere intrapreso la sua opera se non parecchio tempo dopo, in un clima politico diverso, quando il conflitto del 1328 non era più di scottante attualità, quando era già morto Giovanni XXII (1334) e forse anche Federico III (1337; pàg. 61)”, a part que el capítol 100 manifesta una alineació del grup del poder al costat de Pere II, i el capítol 112 recorda la seva mort el 1342, així com altres elements importants, de manera que el Dr. Colletta arriba a la conclusió que “se ne può dedurre che, con ogni probabilità, l'Anonimo intraprese la composizione della *Cronica Sicilie* durante il regno di Pietro II, forse per incarico dello stesso sovrano” (pàgs. 63-64), sobirà que estava molt interessat a demostrar o publicitar que era descendent del cèlebre Frederic II. Una segona redacció de l'Anonimo podria, en base al manuscrit V^{Vaticana}, haver incrementat el text fins al capítol 116, posant-lo al dia l'any 1343, mentre que una tercera fase comprendria els nous capítols 117-125, amb indicació de la pesta de 1347-1348, que fa pensar a l'estudiós que “questa parte finale della *Cronica Sicilie*, ossia i capitoli 117-125, non è frutto di un solo momento compositivo, ma di aggiunte progressive, redatte pressoché in parallelo con lo svolgersi degli eventi, almeno dal 1346 al 1348” (pàg. 68), anys tramesos només pel manuscrit B (1.4. *Datazione e fasi di redazione*).

2. *La costruzione della cronaca: genere letterario e caratteristiche compositive* (pàg. 77). Un segon capítol estudia l'elaboració interna de la crònica, observant-ne el seu gènere literari i els elements que acabaren conformant-la. Per començar, ja el Dr. Colletta es pregunta si es tracta d'una història, d'una crònica o d'uns annals, espècies literàries que analitza i defineix a la llum dels pressupostos de la crítica literària, i conclou que “la *Cronica Sicilie* possiede tutti i requisiti del genere storiografico cui appartiene, e che la distinguono sia dalle storie che dagli annali. Con gli annali presenta tuttavia alcune analogie” (pàg. 82). A continuació, són analitzats els tipus de narració i les classes de documents, i llur intenció, que apareixen inserits dins el text de l'exposició (22. *Narrazione e inserti documentari* (pàg. 85). Pel que fa a la composició, remarca l'investigador que “la scelta compositiva dell'Anonimo appare dunque, come per le cronache laiche comunali e, più tardi, per quelle dei funzionari e burocrati dell'umanesimo e dell'età moderna, un effetto naturale della sua pratica con la cancelleria e con la documentazione d'archivio. L'intreccio di narrazione e di documenti, tuttavia, è anche una scelta compositiva funzionale alle finalità dell'opera” (pàg. 91), documents que intenten defensar la rebel·lió antianjovina en les Vespres Sicilianes, l'oferiment de la corona a la dinastia aragonesa i el dret d'autonomia del regne, amb exhortacions a les universitats (1282, 1325 i 1345) a resistir-se, així com també la introducció de cartes de les dues bandes (pàg. 95); altres documents inserits fan referència a aspectes dinàstics i jurídics, a victòries i derrotes i, finalment, a treves i a tractats per les dues parts. També es té en compte la presència del còdex *Fitalia*, compost poc abans que la crònica (2.3. *Cronica Sicilie, codice Fitalia e pubblicistica*

del Vespro), i, finalment, es fan algunes observacions sobre l'ambient socio-cultural coetani i algunes precisions lingüístiques de la *Cronica Sicilie* (2.4. *Cultura, lingua e stile*).

3. *Le "sezioni" della cronaca fra storia e propaganda: note di lettura* (pàg. 131). Aquest capítol és, al nostre entendre, fonamental en aquest estudi introductori a la *Cronica Sicilie*, perquè el Dr. Colletta especifica els detalls dels 125 capítols que conformen la crònica amb l'aportació de fets històrics coetanis i contextuals, amb personatges contemporanis, amb transversalitats documentals tot reajustant el fil cronològic de la mateixa crònica (3.1. *Unità strutturale e disomogeneità delle sezioni*). Així, doncs, els apartats d'aquest capítol són els següents: 3.2. *Il proemio e la sezione leggendaria bizantina* (capp. 1-5), 3.3. *La sezione normanna* (capp. 6-20), 3.4. *La sezione sveva* (capp. 21-37), 3.5. *Il Vespro e Pietro III d'Aragona* (capp. 38-46), 3.7. *Il regno quarantennale di Federico III* (capp. 55-100), 3.8. *Dalla morte di Federico III alla pace di Catania e alla peste del 1347-48* (capp. 101-125).

4. *Percezione e rappresentazione del tempo e dello spazio* (pàg. 213). D'acord amb la disponibilitat de la documentació, l'autor de la *Cronica Sicilie* es veu obligat a reconduir el seu relat d'una manera intensa o bé extensa, de manera que els 37 primers capítols treballarà sobre fonts llegendàries, a partir també de la memòria popular i de la tradició oral: els dos segles i mig de dominació àrab resultaran cronològicament comprimits, mentre que la història dels normans i sueus recorrerà a vestigis monumentals i documentals, enriquida amb indicacions cronològiques, si bé restarà una història força reduïda. Amb tot, l'Anonimo es mourà amb una metodologia històrica a partir dels fets de les Vespres Sicilianes de 1282 (caps. 38-46) per adquirir plena seguretat històrica en el regnat de Frederic III, i la resta dels capítols rebran una atenció diversa segons l'interès per part de l'autor i d'acord amb la seva documentació (4.1. *Tempo dilatato e tempo compresso*). El Dr. Colletta dedicarà els tres apartats següents a esclarir i escatir aspectes referents a les narracions bèl·liques que inclou la *Cronica Sicilie* en el doble aspecte de l'espai i del temps (4.2. *Stagionalità dell'attività bellica*, 4.3. *Tempo della guerra e salti cronologici*, 4.4. *Campagne, coste e centri fortificati: lo spazio della guerra*), per acabar el capítol recollint les referències a accions fora de la Sicília pròpiament dita (4.5. *Lo spazio oltre i confini della Sicilia*).

5. *Posizione e ruolo della cronaca nella tradizione storiografica del Regnum Sicilie* (pàg. 235). En aquest capítol, l'investigador fa un repàs de les fonts col·laterals, escrites i orals, i alhora de les fonts documentals (5.1. *Le fonti*), per aprofundir en altres cròniques coetànies (5.2. *Qualche confronto con la cronachistica coeva*), per acabar aquest *excursus* amb un apunt intensament documentat sobre la recepció de la crònica (5.3. *Fortuna e ricezione del testo*), començant per l'*Epistola Henrici eremita ad Robertum regem* del 1338-1339, passant per la crònica *De acquisitione*, d'un anònim palermità, les *Cronichi di quistu regnu di Sichilia*, de després de 1350, entre altres, i aturant-se en la de Jerònim Zurita, cronista oficial de la Corona d'Aragó.

Aquest volum introductori a la *Cronica Sicilie*, el text llatí de la qual, en edició crítica, veurà aviat la llum, conclou en dos apartats a tenir en compte. Un apèndix en el qual es recullen *I documenti della Cronica Sicilie* (pàg. 267), que estan inserits en el text, seixant-un en total, amb la intenció de proporcionar un breu resum dels seus continguts, un suport documental, a fi de poder-los interrelacionar, la possibilitat de conèixer-ne les edicions diverses i els còdexs, així com també de proporcionar obres de caràcter històric contextuals. L'àmplia *Bibliografia* (pàg. 291) que ve a continuació obligarà els futurs historiadors a consultar-la. Els índexs de manuscrits, d'autors, d'obres anònimes, de persones, de llocs i de pobles clouen aquesta completíssima i excel·lent investigació, que, a més, ve recolzada per 627 notes al llarg de tota l'estudi.

No hi ha el menor dubte que la present obra d'investigació omple, amb una visió moderna, les mancances i les imprecisions que circumvolaven de sempre a l'entorn del període històric que comprèn la *Cronica Sicilie*, i corregeix fins i tot les dificultats interpretatives presentades per alguns punts del text, alhora que resultarà un punt d'obligada referència per als historiadors actuals dedicats a un dels períodes més intensos de la història de l'antiga Trinàcia.

Prof. Pere Villalba i Varneda
Universitat Autònoma de Barcelona
Març, 2012

Recebido para publicação em 04-04-12; aceito em 25-04-12